

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
BÖLCSÉSZET- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR

Forgó András

Szerzetesség és politikai kultúra a 18. századi Magyarországon

A habilitációs értekezés tézisei

Budapest

2013

I. Az értekezés témafelvetése

A török kiűzését követő évtizedeket a kései katolikus konfeszszionalizáció időszakának tekinthetjük, történetírásunk is hagyományosan a katolikus expanzió korszakaként jellemzi az 1686, különösen pedig az 1711 utáni bő fél évszázadot. A katolikus egyháztörténeti kutatás elsősorban az intézményrendszer újbóli kiépülésére és fejlődésére koncentrált: a nagyszámú plébániaalapításra, a papképzés újjáélesztésére, valamint az ezekkel összefüggésben véghezvitt nagyszabású építkezési munkálatokra. Ezért elsősorban a majdnem minden egyházmegyében elszánt építómunkát végző megyéspüspökök álltak és állnak ma is a kutatás középpontjában. Az utóbbi években azonban az egyházi középréteg, valamint az alsópapság helyi szerepének vizsgálata is megkezdődött, ezzel párhuzamosan pedig a magyarországi kutatás is felfigyelt arra a jelenségre, hogy legkésőbb a 18. század elejétől kezdve milyen nagy jelentőséget tulajdonított az államhatalom a katolikus egyház normaközvetítő szerepének. A Habsburg kormányzatot ugyanis a katolicizmus magyarországi térnyerésének támogatásában nemcsak államegyházi törekvések vezérelték, legalább ennyire fontos szerepet játszott az intézményrendszer kiépítésében és működtetésében, hogy az alattvalók életét térben és időben behálózó katolikus egyház volt a török kor utáni konszolidáció és biztonság záloga. Ehhez társult a század második felében, a felvilágosodás előretörésével az államhatalom részéről az alattvalói hasznosság igénye.

A 18. századi katolikus konfeszszionalizáció külön fejezetét alkotják a szerzetesrendek. Szintén régóta foglalkoztatja a kutatást a török időkben elenyészett vagy visszaszorult szerzetesközösségek újraterelése és megerősödése. Újabban megkezdődött a kérdés szisztematikus, elméleti igényű vizsgálata is. A korszakot joggal nevezhetjük a szerzetesség második virágkorának, mindazonáltal fontos megjegyeznünk, hogy a szerzetesség ismételt térnyerése nem a Mohács, még kevésbé a protestáns felekezetszerveződés kora előtti helyzet újjászületése volt. Ugyanis jelentős hangsúlyeltolódások figyelhetők meg a szerzetesrendek 16. és 18. századi működésében. Másrészt a magyarországi szerzetesi közösségek török kor utáni felvirágzása európai viszonylatban korántsem egyedülálló. A férfi és női szerzetesek száma a katolikus területeken az 1650 és 1750 körüli időszakban mindenhol növekedett, csak ezt követően érzékelhető gyors csökkenés, természetesen elsősorban az államhatalom beavatkozásának következtében. A magyarországi szerzetesség számának adatai még a század első felében is szerénynek tűnnek más európai országokkal, vagy a Habsburg Monarchia más tartományaival összehasonlítva. A kutatás a nagyjából egymilliós lakosságú Alsó-Ausztriában több mint

1.800 szerzetes működését feltételezi a 18. század közepén, míg Magyarországon ugyanekkor mintegy nyolcszor annyi lakosra alig több mint 4.600 szerzetes jutott.

A szerzetespapok magyarországi működése számos konfliktussal járt a század folyamán. Ez jórészt a trienti katolicizmus velejárója volt. Már maga a zsinat is ellentmondásos viszonyba került a szerzetesség intézményével: egyrészt támogatta a szerzetesi fegyelem minél hatékonyabb visszaállítását, másrészt hangsúlyozta a lelkipásztorkodás fontosságát. E két szempont a legrégebbi, monasztikus hagyományokat őrző szerzetesi közösségek (mindenekelőtt a bencés és ciszterci apátságok) esetében nehezen volt összeegyeztethető. De a kanonokrendek (mint a premontrei), sőt még a trienti reform hatására szerveződött ún. szabályozott papi közösségek (mindenekelőtt a jezsuiták) kapcsán is nehéznek bizonyult közös nevezőre hozni a zsinat által megerősített megyéspüspöki joghatóságot és a szerzetesi *exemptiót*. A század első évtizedeiben azonban a magyarországi püspöki kar és az államhatalom az égető paphiány miatt olyan nagy mértékben támaszkodott a szerzetespapságra, hogy a konfliktusok érdemben nem veszélyeztették a szerzetesi közösségek térnyerését. A század közepétől kezdve viszont egyre inkább elterjedt a szerzetesi életformával szembeni szkepticizmus, mely különösen a monasztikus hagyományokat őrző rendek, valamint a „barokk katolicizmus” letéteményesének tekintett jezsuita rend tevékenysége elleni fellépéshez vezetett az államhatalom és a püspöki kar részéről egyaránt. Ezeket tetézték be II. József jól ismert feloszlatási intézkedései.

A 18. századi katolikus konfesszionalizáció jellegéből adódóan, vagyis a minden kora újkori felekezetre jellemző kizárólagossági igény következtében, szükségszerűen a többi magyarországi vallásfelekezet, elsősorban a két „bevett” protestáns egyház működése ellen is irányult. Ennek részletei – az 1681. évi soproni országgyűlés vallási cikkelyeivel kezdődő törvények, valamint az 1691-től kiadott uralkodói rendeletek hatása – régóta ismert a szakirodalomban. Érthető okokból elsősorban a protestáns történetírás foglalkozott velük behatóan. Az újabb kutatások azonban árnyalták a korábbi sematikus képet, hangsúlyozva, hogy a helyi gyakorlat sokszor eltért a merev törvényi szabályozástól. Mint arra a konfesszionalizáció elméletének kidolgozói már régóta felhívták a figyelmet, a felekezeti küzdelmek a korszakban egyáltalán nem választhatók külön a „világi” politika eseményeitől, így nem meglepő, hogy a 18. századi Magyarországon is közügynek számított a „vallási kérdés”. Ennek természetesen témánk szempontjából is jelentősége van. A századelő vallási vitáiban ugyanis nem meglepő módon a klérus játszotta a vezető szerepet, és a különösen II. József türelmi rendeletével fordulatot vett egyházpolitikára is reflektált a katolikus papság. Főként az utóbbi jelenség szintén régóta foglalkoztatja a katolikus egyháztörténet-írást.

Ezzel el is érkezünk dolgozatom tulajdonképpeni témájához: a katolikus klérus, szorosabban véve a magyarországi szerzetesség 18. századi politikai tevékenységéhez. Az egyházi rend politikai aktivitásának vizsgálata nem új keletű a magyar történetírásban, régóta ismert a szakirodalomban, hogy a katolikus konfesszionalizáció a korszakban a papság közéleti szerepének növekedésével is járt. A kutatás eddig jórészt egyes főpapok tevékenységére koncentrált: az 1710-es és 1720-as évek reformjait előmozdító püspökökre (Csáky Imre, Esterházy Imre), vagy a Mária Terézia (egyház)politikáját támogató főpásztorokra (Barkóczy Ferenc, Eszterházy Károly). De az uralkodóházzal ambivalens viszonyban lévő ordináriusok (Althann Mihály Frigyes, Padányi Biró Márton) is figyelmet kaptak, és természetesen a jozefinista politika leghevesebb ellenzői (az előbb említett Eszterházy Károly mellett főként Batthyány József) sem kerültek el a korábbi történésznemzedékek figyelmét. Az utóbbi időben a püspöki kar mint rendi csoport közéleti szerepének vizsgálata is megindult, az egyházi középréteg és az alsópapság politikai aktivitását viszont eddig szinte egyáltalán nem vizsgálták.

Dolgozatom időkerete a szatmári megegyezés (1711) és a II. József halála utáni nemesi-értelmiségi reformmozgalom lezárulása (1792) közötti időszak, de a munka súlypontjai a választott időkeret elejére és végére esnek. A helyszín az országgyűlés, a főszereplő pedig a magyarországi szerzetesség. E megszorítások mindegyike magyarázatra szorul. A magyar történetírásban már elfogadott tétel, hogy a Rákóczi Ferenc mozgalmát lezáró szatmári megegyezés új korszakot nyitott a magyarországi rendi politika történetében. A „szatmári kompromisszum” több évtizedre, egészen Mária Terézia 1765-től kezdődő, felvilágosult abszolutizának nevezett kormányzásáig kijelölte a Habsburg-magyar viszony kereteit, sőt lényegében csak II. József kísérelte meg felrúgni ezt a megállapodást. Az ő törekvéseit azonban nagyrészt semmissé tették az 1790–1792. évek eseményei. A Szigjártó István monográfiája óta megélénkült 18. századi diéta-kutatás pedig bebizonyította, hogy az országgyűlés a vizsgált korszakban sem veszített jelentőségéből. Bár lényegesen ritkábban hívták össze, mint az előző évszázadokban, a pozsonyi rendi gyűlések kiváló „pillanatsfelvételt” adnak a magyarországi rendi politika alakulásáról. Itt fontos megjegyezni: mivel Erdély a korszakban külön igazgatási egységet alkotott, külön országgyűléssel, ezért a vizsgálat nem terjed ki a (nagy)fejedelemségre. Horvátország azonban érintőlegesen előkerül az elemzés során. A klérus szempontjából az előbb ismertetett események fényében a század eleje (különösen az 1712. és az 1714–1715. évi országgyűlési ülésszakok), valamint korszakunk vége (az 1790–1791. és az 1792. évi országgyűlés) a legfontosabb. Az országgyűlésen résztvevő szerzetesrendi előljárók és megbízottjaik az alsótáblai klérushoz tartoztak, egy olyan politikai csoporthoz, mely eddig szinte teljesen elkerülte a kutatás figyelmét. Ráadásul egy részük a Habsburgok más örökös tarto-

mányából érkezett, vagyis a magyar rendiség számára külföldi volt. Így politikai tevékenységük vizsgálata során szokatlan látószögéből nyerhetünk betekintést a diéta 18. századi működésébe.

II. Az értekezés felépítése

Dolgozatom a bevezető és az összegző fejezet mellett három fő részből áll. Először arra a kérdésre keresem a választ, hogy miként találta meg a helyét az országgyűlés munkájában részt vevő szerzetesi csoport a szatmári megegyezés után átformálódott rendi politikai kultúrában. Ehhez először röviden bemutatom a szatmári kompromisszum hatására kialakult politikai kultúra körvonalait. Ezt követően a 18. század eleji konfesszionális rendiség központi konfliktusát, a vallási vitát vizsgálom meg az 1708–1715. évi országgyűléssel összefüggésben. Ezek után térek rá a szerzetesrendek század eleji megerősödésére, először áttekintve az újraterelések elsősorban politikai következményeit, majd részletesen megvizsgálom az újonnan feltűnt szerzetesi csoportok képviselőinek bekapcsolódását az országgyűlés munkájába, és az ezekkel járó konfliktusokat. A szerzetesség és a szatmári kompromisszum után kiformalódott politikai kultúra kapcsolatának legfontosabb forrásai a szerzetespapoknak a diéta működését tárgyaló feljegyzései. E – sajnos elég szűkös – forráscsoport egyik kifejezetten értékes darabján kísérlem meg bemutatni a dokumentumok történeti értékét. Végül a századelő egyik legismertebb szerzetese, a pálos rend főnökéből püspöki, majd esztergomi érseki méltóságig emelkedő Esterházy Imre példája segítségével kívánom szemléltetni, hogy a családi kapcsolatok és a személyes képességek miként emelhettek ki egyeseket az „alsótáblai klérus” ismeretlenségéből.

A dolgozat következő része vékony szálként köti össze a századelőt vizsgáló fejezeteket az 1790-es évek történéseivel foglalkozó elemzéssel. Ennek apropóját ismét egy szerzetesi feljegyzés adja: a telki bencés apátság adminisztrátorának beszámolója az 1764–1765. év történéseiről. Reményeim szerint sikerül bemutatnom, hogy az első látásra adatokban nem túl gazdag jelentés számos érdekességgel szolgál témánk szempontjából.

Ezután következik az 1790–1792 közötti nemesi-értelmiségi reformmozgalom és a klérus kapcsolatának vizsgálata. Itt néhány jellemzőnek ítélt forrás segítségével először arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen változások mentek végbe a jozefinista évtized alatt a felekezetek egymáshoz való viszonyában, természetesen elsősorban a katolikus klérus szemszögéből. Majd ismét a vallási viták tárgyalása következik, így remélhetőleg világossá válik az egyházi rend álláspontjának hasonlósága a századelőn tanúsítottal, és ennek tarthatatlansá-

ga a megváltozott közegben. Ezután a klérus és hangsúlyozottan a szerzetesség kitörési kísérletére mutatok be egy példát, mely a merev felekezeti álláspont feladását és politikai szempontból is a reformok iránti konstruktivitást célozta. A konkrét példát megelőzendő azonban szükségesnek tartom a kérdés elméleti és módszertani szempontú tisztázását, mert ez a konstruktív álláspont egy nagyobb értelmezési keretben, a katolikus felvilágosodásnak nevezett szellemi irányzatban helyezkedik el. Ezután következik a konkrét példa Koppi Károly piarista történészprofesszor közéleti tevékenységének vizsgálatával.

Noha a jozefinizmus szerzetesi intézményeket feloszlató politikája sok tekintetben gyengítette a klérus közéleti pozícióját, az 1790-es években új szereplőkkel gazdagodott a katolikus rendi tábor. Mária Terézia egyházpolitikájának következtében ugyanis új fejezetbe lépett többek között a magyarországi görögkatolikusok emancipációja, ez pedig politikai képviselőjük előtt is megnyitotta az utat. Diétai ülés- és szavazati joguk megszerzésének részleteivel foglalkozom dolgozatom vonatkozó fejezetében. E kérdés azért is szervesen kapcsolódik a tárgyalt témához, mert a távolról sem konfliktusmentes eseménysorozat jó bepillantást enged a klérus sorai közé, másrészt e fejezet görögkatolikus főszereplői részben szintén szerzetespapok voltak. Közülük is kiemelkedik Bacsinszky András munkácsi püspök, az ő közéleti szerepével külön fejezetben foglalkozom, hasonló okokból, mint a század elején Esterházy Imrével. Ezt követően egy kitérő fejezetben szót ejtek az ortodox (görögkeleti) egyháziak 1790-es években elnyert diétai részvételi jogával is, mert ez a kérdés számos tanulsággal szolgál a görögkatolikus egyháziakkal összevetésben.

III. Az értekezés főbb tézisei

1. A szatmári megegyezés hatására megújult magyarországi politikai kultúra vizsgálata új szempontokkal gazdagíthatja a történeti kutatást

Dolgozatomban megkíséreltem bemutatni, hogy szűkebb témám szempontjából is termékenynek tartom a 18. századi rendi politika kultúrtörténeti megközelítését. Nem abban a „forradalmi” látószögben, ahogy azt a kutatás egyes képviselői megfogalmazták, vagyis nem gondolom, hogy szükséges lenne egyfajta magyarországi *cultural turn* véghezvitelére – nem kell minden történetet kultúrtörténetként olvasni. Azonban az eddigieknél lényegesen nagyobb figyelmet fordíthatnánk a politikai döntéshozatal folyamatának tanulmányozására, még egyszerűbben kifejezve a „mit” és „miért” mellett a „hogyan” kérdés feltevésére is. A 18. századi rendi politika ugyanis egyszerre nagyon közeli és nagyon távoli világ számunkra: a kor hata-

lomgyakorlásának általános technikái sok tekintetben a ma embere számára is ismerősen hatnak, az a kódrendszer azonban, amelyet a 18. század közéleti szereplői tevékenységük során alkalmaztak, gyakran megfejtésre szorul. Ezt a szóban, írásban és gesztusokban, a ceremóniák alkalmával, vagy a hétköznapi konfliktusok és együttműködések során alkalmazott kommunikációs rendszert tekinthetjük politikai kultúrának. Nem az a feladatunk, hogy ítélezzünk a politikai kultúra felett, még akkor sem, ha egyes elemeit jobbnak, másokat rosszabbnak értékeljük mai korunkénál, hanem hogy felismerjük és elemezzük annak a jelen koritól való különbözőségét. Így a már jól ismert történelmi eseménysorozatok mélyebb rétegeit is felfejthetjük, és sok, eddig értelmezhetetlen jelenség nyitjára is rájöhetünk.

A Rákóczi Ferenc mozgalomát lezáró szatmári megegyezés új korszakot nyitott a bécsi udvar és a magyar rendiség viszonyában. 1711 után hosszú időre békét kötött egymással a Habsburg kormányzat és a magyar politikai elit. Az összeurópai viszonylatban is ritkaságszámba menő széles rendi jogok garantálásáért cserébe a „rebellis” magyarok is elfogadták a Habsburg család férfi és női ágából származó uralkodókat örökös királyuknak, sőt sokáig Bécs magyarországi reformjait is támogatták, vagy legalább is nem gátolták érdemben azok bevezetését. Ez a kompromisszum rajzolja ki az új politikai kultúra kontúrjait, működésének pillanatfelvételei pedig a korszak országgyűlései.

2. Magyarországon különös jelentősége volt a szerzetesség 18. századi térnyerésének, ezt azonban még a katolikus egyházon belül is komoly konfliktusok kísérték

Nem magyar sajátosság, de az oszmán hódítás súlyos következményei miatt Magyarországon különleges jelentőségű a szerzetesség számának emelkedése a 18. század első felében. Általánosságban ugyan igaz az a megállapítás, hogy ez a folyamat az udvar és a magyarországi főpapság támogatásával ment végbe, azonban utóbbi távolról sem volt egységes a szerzetesközösségek újratelepülésének elősegítésében. A középkori alapítású birtokos rendek visszatelepülését sokan elleneztek. Egyrészt úgy vélték, hogy a földvagyon a trienti reform szellemiségének jobban megfelelő szerzetesi közösségek támogatását szolgálhatná, másrészt ellenérzést váltott ki belőlük, hogy különösen a bencés, a ciszterci és a premontrei rend esetében „külföldi”, vagyis a Habsburg Monarchia más tartományaiban honos apátságok és prépostságok szereztek meg a magyarországi birtokokat. Később a vármegyék, sőt a Helytartótanács is azzal vádolta őket, hogy ezek a birtokok nem az alapító szándéka szerinti célokat, csak az anyagi haszonszerzést szolgálják.

Ahogy ezt az 1708–1715. évi országgyűlésen a klérus tagjai között lezajlott viták bizonyítják, ez a szemlélet a honosságot nyert külföldi apátok és prépostok politikai státusának megítélésében is tükröződött. A magyarországi főpapság mereven elzárkózott attól, hogy e rendi előjárók a kánonjog szerinti jogállásuknak közjogi érvényt is szerezzenek, így az uralkodó indítványa ellenére egy kivétellel az alsótáblára utasította őket. Ezenkívül a püspökök közül többen, élükön a prímás-érsekkel, a jezsuiták elsőbbségét támogatták a külföldi apátokkal és prépostokkal szemben.

3. A szerzetesi előjárók országos politikai pozíciója nem volt összhangban a magyarországi katolikus egyházban betöltött szerepükkel

Az országgyűlési ülés- és szavazati joggal rendelkező szerzetesi előjárók közül valójában csak a pálos rend generálisa és a két jezsuita követ képviselt olyan szerzetesrendet, amely jelentős befolyással rendelkezett a 18. századi Magyarországon. A sok száz pálos és jezsuita szerzetes rendjük feloszlásáig nagymértékben hozzájárult a katolikus egyház újbóli térnyeréséhez. A pálosok főként a lelkipásztorkodás, a jezsuiták pedig közismerten elsősorban az oktatás terén rendelkeztek komoly pozíciókkal. A részben külföldi tulajdonban lévő magyarországi apátságok és prépostságok azonban lényegesen kisebb súlyt képviseltek a katolikus egyházon belül. Pannonhalma szerepe a kultúra közvetítésében és a régió pasztorációjában a korszakban is fontos, a többi bencés apátság azonban már csak főként helyi szinten tudott felmutatni eredményeket. Különösen igaz ez a bécsi „skót” bencés apátság magyarországi tevékenységére. A telki apátság a morvaországi ciszterciek kezelésében lévő Pásztóhoz és Pilishez hasonlóan marginális szerepet játszott a magyar katolikus egyház életében, de a Habsburg Monarchia más apátságainak magyarországi leánymonostorai közül is csak néhányban folyt valódi szerzetesi élet, megfelelő számú rendtaggal. Más szerzetesrendek azonban, így például a piaristák, akik a 18. század elejétől kezdve egyre nagyobb feladatot vállaltak a magyarországi oktatásban, végül pedig le is váltották a jezsuitákat, korszakunkban egyáltalán nem rendelkeztek politikai képviselettel, noha a jezsuitákhoz hasonlóan volt (igaz, náluk jóval szerényebb) földvagyonuk. Ez a jelenség a korszak jogi gondolkodását tekintve természetesen nem meglepő, mégis fontos figyelembe vennünk, mert hatással volt a 18. századi közéletre és a katolikus egyház életére is.

4. A század második felében végbement változások a katolikus klérust politikai csoportként is defenzívába szorították

A század eleji „konfesszionális rendiség” időszakában az egyházi rend a vallási küzdelem élére állva komoly befolyást gyakorolt az országgyűlésen. Az 1715-től megindult változás eredményeképpen azonban a vallási kérdés uralkodói nyomásra teljesen eltűnt az országgyűlés tárgyalási témái közül, így beköszöntött az „alkotmányos rendiség” időszaka, melyben a magyar rendek felekezeti különbségekre tekintet nélkül védelmezték előjogaikat az udvar reformjaival szemben. Úgy tűnt, hogy ebben az új környezetben az egyházi rend is megtalálja a helyét, legalább is az 1764–1765. évi országgyűlésen a klérus tagjai közül is sokan felsorakoztak a Kollár Ádám művének ürügyén kirobban rendi ellenállás mögé. A jozefinista évtizedet követő években, különösen pedig az 1790–1791. évi országgyűlésen azonban a vallási témák újbóli felbukkanása véget vetett ennek az összhangnak. A klérus ismét a század eleji pozícióját vette fel a katolikus államvallás védelmében, de a rendiség többsége ekkor már nem támogatta ezeket a törekvéseket. Így az egyházi rend kisebbségbe szorult.

Ebben a helyzetben különösen nagy szükség lett volna az egyházi rend egységére. A kutatás általában hangsúlyozza is ezt az egységes fellépést az országgyűlés vallási vitái kapcsán, a görögkatolikus egyháziak ezzel egy időben zajló diétai megjelenése azonban rávilágít arra a tényre, hogy a klérus sorai között is komoly konfliktusok voltak. Batthyány József prímás és a helyi ordináriusok jelentős ellenállást tanúsítottak a görögkatolikus püspökök és káptalanjaik politikai egyenjogúsításával szemben, nem törődve azzal, hogy így a klérus sorait gyengítik.

5. A katolikus klérus egyes tagjai, elsősorban a „felvilágosult szerzetesség” képviselői utat találtak a századvég politikai reformereihez

A felvilágosodás korának kutatása már régebben felismerte, hogy a korszakban végbement laicizálódás korántsem jelentette az egyházi kötődésű értelmiség teljes visszaszorulását. Az utóbbi időben Magyarországon is megkezdődött ennek a jelenségnek a vizsgálata: a felvilágosodás katolikus miliőben történő megjelenésének feltárása. A katolikus felvilágosodásnak nevezett eszmeáramlat keretei között működő gondolkodók egy része hagyományos illetőségi köréből kilépve a tudományos tevékenység és az egyházreform propagálása mellett politikai reformeszméket is hirdetett. Ez az új típusú egyházi értelmiség, mely túlnyomó részben olyan szerzetespapokból állt, akik különböző okokból meglazították vagy elvágták szerzetesi kötelességüket, és egyfajta független értelmiségiként vettek részt a kor társadalmi életében, politikai

reformgondolataikkal utat találtak a világi reformerekhez, és aktív részt vállaltak az 1790-es évek eleji nemesi-értelmiségi reformmozgalomban. Többségük a Martinovics Ignác vezette szervezkedésbe is belekeveredett. Az ő általuk hirdetett politikai program jelentette a kitörést a klérus századvégi helyzetéből. Az egyháziak között csupán maroknyi csoportot alkottak, széles kapcsolatrendszerük segítségével azonban befolyást tudtak gyakorolni a korabeli közéletre.

A „felvilágosult szerzetesség” megjelenésével korábban politikailag inaktív szerzetesrendek képviselői is bekapcsolódtak a korabeli közéletbe. Elsősorban a piaristákat kell itt megemlíteni, akik bár nem rendelkeztek országgyűlési képviseléssel, több rendtagjuk révén mégis képviseltették magukat a századvég politikai életében. Ezzel végérvényesen átvették a korábban feloszlatott jezsuiták szerepét, és bevégezték azt a folyamatot, amely a jozefinista abolíciós hullámmal kezdődött. II. József kolostorbezárásai ugyanis egy időre alaposan átrendezték a magyarországi szerzetesség politikai jelenlétét is, hiszen a legtöbb, országgyűlési képviseléssel rendelkező szerzetesközösséget feloszlatta a jozefinista egyházpolitika.

6. A szerzetesek politikai tevékenységének vizsgálata a rendiségtörténet számára is fontos adalékkal szolgál

A külföldi történész szakma már egy ideje felfigyelt arra a tényre, hogy az országos politikához viszonyítva kisebb jelentőségű események, mindenekelőtt a rendi táboron belül megfigyelhető konfliktusok, melyeket a kutatás eddig zavaró körülményként vagy nevetséges közjátékként bélyegezve félretolt, sokat elárulnak a kortársaknak a politikához való viszonyáról, a korabeli politikai kultúráról. Néhány hangadótól eltekintve a rendi tábor olyan kis jelentőségű tagjairól, mint a szerzetesi, káptalani vagy városi követek nagyon keveset tudunk, sokszor még a vármegyék képviselőinek is csak a nevét és tisztségét ismerjük. Az országgyűlés alsótábláján lezajlott viták és a döntéshozatal tanulmányozása megmutatja nekünk, hogy az egyes rendi csoportok miként próbáltak befolyást gyakorolni a korabeli közélet alakulására, az egyéneknek az országgyűléshez való viszonyához azonban a diétán megjelent szerzetesek feljegyzéseikhez hasonló források segíthetnek közelebb kerülni. Számukra ugyanis az országgyűlés nemcsak az országos politikáról szólt. Ők itt intézték a diétához szorosabban vagy lazábban kötődő ügyeiket, itt próbálták megnyerni a politika jelentős szereplőinek támogatását, vagyis a maguk lehetőségéhez képest itt kapcsolódtak be az országos közéletbe. Az ő történeteiken keresztül a diéta „alulnézetből” tárul elénk. Mivel ők, az „alsótáblai ismeretlenek” al-

kották az országgyűlés résztvevőinek jelentős részét, az ő személyes történeteik is figyelmet érdemelnek.

IV. A szerzőnek az értekezés témájában az utóbbi öt évben megjelent publikációi

- A 18. század elején visszatérő szerzetesi közösségek mint a magyarországi rendi politika új szereplői. *Századok* 143 (2009):5. 1105–1122.
- A pásztói apátság lelkipásztori tevékenysége az egri egyházmegye területén. *Verba Theologica* 8 (2009):2. 23–27.
- Ciszterci előjárók és a XVIII. századi magyar országgyűlés. In: *A Ciszterci rend Magyarországon és Közép-Európában*. Szerk. Guitman Barnabás. Piliscsaba, 2009 (Rendtörténeti konferenciák 5). 322–343.
- Der Weg der Bischöfe des byzantinischen Ritus zur politischen Gleichberechtigung im Königreich Ungarn. *Folia Athanasiana* 11 (2009). 111–122.
- Esterházy Imre és az aulikus politika a 18. század első évtizedeiben. In: „Fényes palotákban, ékes kőfalokban”. *Tanulmányok az Esterházy családról*. Szerk. Maczák Ibolya. Bp., 2009. 65–86.
- Ansiedlungspolitik und konfessionelle Konflikte auf den Landgütern der geistlichen Orden in Ungarn. Am Beispiel der Tätigkeit der Zisterzienser und der Pauliner. In: *Kirchen als Integrationsfaktor für die Migranten im Südosten der Habsburgermonarchie im 18. Jahrhundert*. Hrsg. v. Rainer Bendel, Norbert Spannenberger. Berlin, Münster 2010 (Kirche und Gesellschaft im Karpaten-Donauraum 1). 2010. 81–99.
- Die Pauliner in den Präzedenzstreitigkeiten des 18. Jahrhunderts. In: *Der Paulinerorden. Geschichte – Geist – Kultur*. Hrsg. v. Gábor Sarbak. Bp., 2010 (Rendtörténeti konferenciák 4/2). 201–214.
- Görög szertartású püspökök a 18. század végi magyar országgyűlésen. *Egyháztörténeti Szemle* 11 (2010):3). 26–47.
- Die Anfänge des zentralen Zensurwesens in Ungarn und der Fall einer reformierten Bibelübersetzung. In: *Kontrolle und Nutzung: Medien in geistlichen Gebieten Europas 1680–1800*. Hrsg. v. Ludolf Pelizaeus, Franz Stephan Pelgen. Frankfurt a. M. 2011. 179–201.

- Koppi Károly szerepe a 18. század végi nemesi-értelmiségi reformmozgalomban. In: A piarista rend Magyarországon. Szerk. Forgó András. Bp., 2010 (Rendtörténeti konferenciák 6). 127–148.
- A politika kultúrtörténete: Egy „német” elmélet vitája és annak tanulságai. Világtörténet 2 (2012): 3–4. 171–186.
- Katolikus felvilágosodás és politikai reformmozgalom: Szerzetesek a megújulás szolgálatában. In: Politikai elit és politikai kultúra a 18. század végi Magyarországon. Szerk. Szi-jártó M. István, Szűcs Zoltán Gábor. Bp., 2012. 120–146.
- „Vajon az igaz katolikusnak szabad-é a hamis vallásban lévőket megszenvedni?” Katolikus tolerancia a jozefinizmus korában. In: Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–20. századi Magyarországon. Szerk. Bárh Dániel. Bp., 2013. 154–177.
- Az egyházi rend a szatmári megegyezés utáni országos politikában. In: Az 1712. évi pozsonyi diéta egy ciszterci szerzetes szemével. Szerk. Forgó András. Veszprém, 2013 (Fontes ex Archivo Sancti Martini editi I. / A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 32.). 7–63.
- Batthyány József esztergomi érsek szerepe a görögkatolikus egyháziak országgyűlési részvételében. Athanasiana 36 (2013). 69–81.